

مهمی کتاب کودک، ضرورتی متفاوت با سانسور

مهرداد یاری

ممیزی اخلاق‌گرایانه

ممیزی اخلاق‌گرایانه در حوزه ادبیات کودک، مبتنی بر «حقوق کودک» است. طرفداران این نوع ممیزی معتقدند که کودکان و نوجوانان به دلیل ویژگی‌های روحی و روانی و شرایط پیچیده اجتماعی، توانایی دفاع از حقوق خود را ندارند. از سوی دیگر همیشه افرادی در جامعه وجود دارند که از ناتوانی

«ممیزی» کوششی است برای سالم‌سازی ادبیات کودک و با سانسور تفاوت بسیار دارد، زیرا هدف سانسور، دفاع از هنجارها و ارزشهای حاکم است و عوامل امنیتی و سیاسی نقش مهمی در آن دارد؛ در حالی که هدف از ممیزی کتاب کودک، حمایت از حقوق کودکان است و عوامل عقیدتی، اخلاقی و هنری اهمیت بیشتری در آن دارند.

در دوره‌های بعدی زندگی تأثیری ماندگار دارد. نگرش‌های مذهبی افراد در دوره کودکی و نوجوانی شکل می‌گیرد و سرچشمه مذهبی بودن و نبودن افراد در دوره کودکی و نوجوانی است.

از سوی دیگر ویژگی‌های این گروه سنی، در حوزه تجارب مذهبی نیز عاملی است که امکان استفاده یا سوءاستفاده را فراهم می‌کند. در دوره کودکی هنوز تجربه مذهبی شکل نگرفته و در دوره نوجوانی این تجربه با تردیدها و شکها روبرو است؛ نوجوان گاه به شدت مذهبی است و گاه حتی به انکار وجود باری تعالی می‌پردازد.

این ویژگی‌ها باعث می‌شود که هم مبلغان دینی برای این گروه سنی حساب ویژه‌ای باز کنند و هم راهزنان ایمان، دشمنان دین نیز نوجوانان و کودکان را مستقیماً مورد هدف قرار می‌دهند و از این رو این نوع ممیزی ضرورت پیدا می‌کند.

ممیزی عقیدتی در حوزه ادبیات کودک کوششی است برای دفاع از اعتقادات دینی و جلوگیری از شبهات و تبلیغاتی که اعتقادات و ایمان کودکان و نوجوانان را مورد حمله قرار می‌دهد.

ممیزی عقیدتی در حوزه ادبیات کودک کوششی است برای دفاع از اعتقادات دینی و جلوگیری از شبهات و تبلیغاتی که اعتقادات و ایمان کودکان و نوجوانان را مورد حمله قرار می‌دهد.

ممیزی هنری

کتاب کودک قابلیت تبدیل شدن به کالای تجاری پولساز را دارد. البته این نکته درباره تمام کتابها مصداق ندارد؛ ولی بعضی از کتابهای کودکان و نوجوانان این قابلیت را دارند. اگر از

کودکان به عنوان پلی برای رسیدن به مقاصد خود استفاده می‌کنند یا در اثر غفلت و ناآگاهی از اصول تعلیم و تربیت، اثری تولید می‌کنند که به زیان کودکان است.

هدف سانسور، دفاع از هنجارها و ارزشهای حاکم است و عوامل امنیتی - سیاسی نقش مهمی در آن دارد، در حالی که هدف از ممیزی کتاب کودک، حمایت از حقوق کودکان است و عوامل عقیدتی، اخلاقی و هنری اهمیت بیشتری در آن دارند.

این نوع ممیزی معتقد به «معصومیت کودکان» است و هر نوع خدشه‌ای را در این معصومیت، ظلمی بزرگ نسبت به کودکان می‌داند؛ ظلمی که به تعبیر کنوانسیون حقوق کودک، به سعادت آینده آنان^(۱) آسیب می‌رساند.

تحقیقات متعدد نشان داده است که کودکان در برابر پیامهای رسانه‌ها تأثیر پذیرترند. آنان به دلیل تجربه و توانایی کمتر، توان موضع‌گیری در برابر پیامها را ندارند و در برابر آنها به صورت مخاطبی منفعل در می‌آیند و اگر هم توانایی موضع‌گیری داشته باشند، توان مشارکت جدی در ارتباط را ندارند و به صورت مخاطبی صرفاً تأثیرپذیر عمل می‌کنند.

اگر از این زاویه به موضوع بنگریم، ضرورت ممیزی اخلاق‌گرایانه بیشتر احساس می‌شود؛ زیرا چهارچوبها و قواعد اخلاقی است که تعالی و پیشرفت جامعه را میسر می‌سازد.

ممیزی عقیدتی

بی‌شک آموخته‌های دوره کودکی و نوجوانی

و برداشتهای سطحی از این ادبیات آثاری را تولید می‌کنند که از کیفیت بسیار نازلی برخوردار است. ممیزی هنری، در واقع به نوعی نقد هنری و ادبی شباهت دارد که با استفاده از اهرمها و ابزارهایی که در اختیار دارد، از چاپ آثار ضعیف و نازل جلوگیری می‌کند. این نوع ممیزی نسبت به زبان حساسیت ویژه نشان می‌دهد و سعی دارد که دغدغه‌های هنری را به بدنه ادبیات کودک منتقل کند.

دولت بهترین مجری برای ممیزی کتاب کودک است، زیرا نسبت به وجود جریانها و گرایشهای متعدد ادبی و هنری بی‌طرف است.

چرا دولت مجری ممیزی است؟

با توجه به آنچه گفتیم ضرورت وجود ممیزی در حوزه کتاب کودک به سادگی از بین رفتنی نیست و معمولاً کسانی که به هیچ‌گونه نظارت و ممیزی در حوزه ادبیات کودک و نوجوان معتقد نیستند، مسائل این حوزه را با مسائل کتاب بزرگسال خلط می‌کنند؛ زیرا این حوزه برای دولتها خطری ایجاد نمی‌کند تا به ممیزی شبیه ممیزی کتاب بزرگسال بپردازد.

دولت بهترین مجری برای ممیزی کتاب کودک است؛ زیرا جریانها و گرایشهای متعددی در حوزه تعلیم و تربیت و ادبیات کودکان وجود دارد که هر یک با توجه به تئوریها و نظریاتی خاص، قواعد و چهارچوبهایی را برای کار پذیرفته‌اند و اگر هر یک از این جریانها و گرایشها مجری ممیزی باشند، احتمال اعمال سلیقه وجود خواهد داشت. ولی همان‌طور که گفتیم، دولت در ممیزی کتاب بیشتر

همین زاویه به مقوله کتاب کودک بنگریم، می‌بینیم که خطری جدی کتاب کودک را - عمدتاً از سوی دو گروه - تهدید می‌کند.

خطر جدی در حوزه کتاب کودک از این زاویه، عدول از معیارهای هنری و ادبی است و گاهی این عدول به حدی است که معیارهای شفافیتی چون دستور زبان فارسی و درست نویسی (املا) را نیز خدشه‌دار می‌کند.

نگاهی کوتاه به نوعی از کتابهای کودکان و نوجوانان که به کتابهای بازاری معروف شده است، این خطر را به طور جدی نشان می‌دهد. این کتابها پر از اشتباهات دستوری و غلطهای املائی است. در داستانهای این کتابها، از اصول داستانی خبری نیست و ماجراها از سیری منطقی پیروی نمی‌کنند. نگرانی از این نوع کتابها، در گفته‌ها و نوشته‌های نویسندگان مختلف به چشم می‌خورد.^(۱)

یکی از خطرات جدی در حوزه کتاب کودک، عدول از معیارهای ادبی و هنری است و گاهی این عدول به حدی است که معیارهای شفافیتی چون دستور زبان فارسی و درست‌نویسی را نیز خدشه‌دار می‌کند.

این خطر معمولاً از سوی دو گروه، کتاب کودک را تهدید می‌کند: الف) کسانی که به کتاب کودک به چشم یک کالای تجاری نگاه می‌کنند و با آگاهی از این امر، با کاستن از هزینه‌های کتاب، مثل ویراستاری، تصاویر خوب و... سعی دارند، سود بیشتری نصیب خود کنند. ب) افراد بی‌اطلاعی که اگرچه نمی‌خواهند اثری ضعیف تولید کنند ولی به دلیل بی‌اطلاعی و دانش کم در حوزه ادبیات کودک

۱- بخشی از این نگرانیها در شماره ۱۳ پژوهشنامه ادبیات کودک و نوجوان منعکس شده است.

در بسیاری از کشورهای غربی نیز ممیزی کتاب کودک وجود دارد و قانون سخت‌گیرانه‌ای را نسبت به کتاب کودک اعمال کرده است.

به عوامل سیاسی و امنیتی اهمیت می‌دهد و در ادبیات کودک این عوامل اهمیت چندانی ندارد. از همین رو در حوزه ادبیات کودک، دولت می‌تواند کاملاً بی‌طرف باقی بماند.

در کشورهای دیگر

گاهی مخالفان ممیزی کتاب کودک در کشورها، کاسه‌های داغتر از آتش هستند. اینان در مخالفت، گوی سبقت را از غربیان نیز ربوده‌اند. در بسیاری از کشورهای غربی نیز ممیزی کتاب کودک وجود دارد و قانون سخت‌گیرانه‌ای را نسبت به کتاب کودک اعمال کرده است. فرانسه، نمونه‌ای از این کشورهاست. قوانین فرانسه شرایط خاصی را برای تأسیس نهادهای نشر در نظر گرفته، مقررات حقوقی خاصی نیز درباره محتوای نشریات (اعم از مطبوعات و کتاب) تدوین و کمیسیون‌هایی را مرکب از ۲۷ عضو برای نظارت و کنترل این نشریات پیش‌بینی کرده است.

طبق قوانین خاص نشریات کودک و نوجوان - برخلاف قانون سال ۱۸۸۱ که به مؤسسات شخصی اجازه انتشار نشریات و کتابها را می‌دهد - مؤسسات نشر کودک و نوجوان باید به صورت «انجمن» یا «شرکت» باشند. این مؤسسات علاوه بر تشکیلات معمولی نشر، باید یک کمیته مدیریت متشکل از حداقل سه عضو داشته باشند و اعضای کمیته مدیریت علاوه بر شرایط معمول باید از حق ایوت محروم نشده باشند.

همچنین در ماده ۲ قانون سال ۱۹۴۹ فرانسه آمده است: «نشریات ویژه کودکان و نوجوانان (چه

ادواری و چه غیر ادواری مثل کتاب) نباید هیچ‌گونه تصویری، هیچ‌گونه داستانی، هیچ‌گونه گزارشی، هیچ‌گونه ستون مخصوصی و هیچ‌گونه مطلبی، معرف هواداری از تبهکاری، دروغ، دزدی، تخلفی، لابلالی‌گری، نفرت، بی‌بندوباری، یا هرگونه اعمالی که جنایت و جرم محسوب می‌شوند، به نحوی باعث انحراف اخلاقی کودکان و نوجوانان می‌گردند و سبب تشویق یا تقویت پیشداوری‌های قومی می‌شوند، داشته باشند. آنها همچنین نباید هیچ‌گونه آگهی یا اعلان تجارتي، برای نشریاتی که طبیعتاً باعث انحراف اخلاقی کودکان و نوجوانان می‌گردند، داشته باشند»^(۱).

دغدغه‌هایی که قوانین این کشورها نشان می‌دهد، دغدغه‌هایی است که به راحتی نمی‌توان از کنار آنها گذشت.

در فرانسه ناشران کتاب و مطبوعات کودک و نوجوان باید به صورت انجمن یا شرکت باشند و علاوه بر تشکیلات معمولی نشر، باید یک کمیته مدیریت متشکل از سه عضو داشته باشد.

جان کلام

و اقا جان کلام اینکه ممیزی کتاب کودک، سانسور نیست؛ بلکه کوششی است که سعی می‌کند، از نظر عقیدتی، اخلاقی و هنری، دست به سالم‌سازی کتابهای کودک و نوجوان بزند و به دلیل این که دولت در گرایشهای خاص این حوزه بی‌طرف است، می‌تواند بهترین مجری ممیزی کتاب کودک باشد.

۱ - معتمدنژاد، رویا. سالنامه مطبوعات کودک و نوجوان. شماره دوم.